

Małgorzata Słowik

Od „Przymknij oko” do „Działaj, nie bądź jak ja”

Poradnictwo wobec dylematów rodzicielskich
związanych z **przemocą rówieśniczą w szkole**

**Od „Przymknij oko”
do „Działaj, nie bądź jak ja”**

Małgorzata Słowik

Od „Przymknij oko” do „Działaj, nie bądź jak ja”

**Poradnictwo wobec dylematów rodzicielskich
związanych z przemocą rówieśniczą w szkole**

Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM

Poznań 2023

Recenzja:

prof. UAM dr hab. Jacek Pyżalski
Zakład Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych Wydział Studiów Edukacyjnych

prof. zw. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński
Uniwersytet Śląski

Prof. UP dr hab. Ryszard Kozłowski,
Uniwersytet Pomorski w Słupsku,
Instytut Bezpieczeństwa i Zarządzania

Redaktor prowadzący:

dr Paulina M. Wiśniewska

Korekta:

dr Anna Surendra

Skład:

Maciej Torz

Projekt okładki:

Studio Graficzne Silva Rerum

Zdjęcie na okładce Autor motortion

Źródło zdjęcia <https://pl.depositphotos.com/271445474/stock-photo-upset-mother-hugging-shocked-daughter.html>

Książka finansowana ze środków na naukę Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku

@ 2023 by Małgorzata Słowik

© 2023 by Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM

All rights reserved

ISBN 978-83-67222-29-7 – książka w miękkiej oprawie

ISBN 978-83-67222-30-3 – publikacja elektroniczna online lub do ściągnięcia

Wydanie I: Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM

www.wydawnictwo-silvarerum.eu

Poznań 2023

Druk i oprawa:

Perfekt – Gaul i wspólnicy sp.j., ul. Skórzewska 63, 60-185 Skórzewo

Spis treści

Wstęp	9
Przegląd badań nad perspektywą i przeżyciami rodziców dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej.	17
1. Zarys problematyki przemocy rówieśniczej	25
1.1. Pojęcie przemocy rówieśniczej	25
1.2. Formy przemocy rówieśniczej	32
1.3. Symptomy i skutki przemocy rówieśniczej dla ofiary (i jej rodziny) ...	38
1.4. Przyczyny występowania i utrzymywania się przemocy rówieśniczej w szkole	41
1.5. Sposoby pomocy ofiarom przemocy rówieśniczej	46
1.5.1. Co mogą zrobić rodzice?	47
1.5.1.1. Profilaktyka	48
1.5.1.2. Interwencja	49
1.5.2. Co może zrobić szkoła?	58
1.5.2.1. Propozycje postępowania wobec przemocy rówieśniczej dla kadry szkolnej (nauczycieli, pracowników obsługi i administracji)	58
1.5.2.2. Promowanie idei „bohaterstwa dnia codziennego” – rówieśnicy wobec przemocy	71
1.5.2.3. Prawne podstawy tworzenia programów profilaktycznych, procedur interwencyjnych obowiązujących w szkołach i obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa uczniom.	74
1.5.3. Pomoc poza szkołą	78

2. Dylematy rodzicielskie związane ze szkolną przemocą rówieśniczą . . .	81
2.1. Istota dylematu rodzicielskiego	81
2.2. Rodzaje dylematów rodzicielskich wobec zjawiska przemocy rówieśniczej w szkole.	83
2.3. Wartości i zasady leżące u podstaw rozwiązywania dylematów rodzicielskich związanych z przemocą rówieśniczą w szkole	89
2.4. Propozycje rozwiązywania dylematów rodzicielskich związanych z przemocą rówieśniczą w szkole	95
2.5. Dyskusja nad przeżywaniem i rozwiązywaniem dylematów rodzicielskich dotyczących przemocy rówieśniczej w szkole	100
3. Poradnictwo dla rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkole – ujęcie teoretyczne	105
3.1. Istota i strategie pomocy w poradnictwie dla rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkole.	105
3.2. Rodzaje szeroko pojętego poradnictwa dla rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkole.	109
3.2.1. Poradnictwo formalne	110
3.2.2. Poradnictwo nieformalne	113
4. Poradnictwo dla rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkole – badania własne	115
4.1. Założenia metodologiczne	115
4.2. Wyniki badań	117
4.2.1. Charakterystyka badanych i ich dzieci	117
4.2.2. Dylematy rodzicielskie wobec odkrycia, że dziecko doświadcza przemocy rówieśniczej w szkole	118
4.2.3. Dylematy rodzicielskie wobec obserwacji, że dziecko nadal doświadcza przemocy rówieśniczej w szkole	120
4.2.4. Rodzaje pomocy, jakiej szukają rodzice w szeroko pojętym poradnictwie	121
4.2.5. Rodzaje pomocy, jaką otrzymują rodzice w szeroko pojętym poradnictwie (wraz z jej oceną)	122
4.2.6. Działania, jakie podejmują rodzice, żeby pomóc dziecku . .	124
4.2.7. Elementy szczególnie trudne w rodzicielskich działaniach . .	126
4.2.8. Wnioski i przesłanie płynące z przeżyć rodziców.	129

4.3. Dyskusja nad wynikami badań	134
4.4. Wnioski z badań	138
Podsumowanie	141
Bibliografia	145
Spis tabel, wykresów, rysunków	157
Aneksy	159
Biogram autorki	169

Sam wybór problematyki doświadczeń rodziców dzieci doświadczających przemocy i jakości wsparcia (poradnictwa) im udzielanego oceniam jako bardzo trafny i potrzebny oraz słabo rozpoznany w polskiej literaturze specjalistycznej.

Prof. dr hab. Jacek Pyżalski
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Już pierwsza część tytułu książki zachęca do sięgnięcia po nią: Od „Przymknij oko” do „Działaj, nie bądź jak ja”... Książka napisana ze swadą (to jej duża zaleta), podejmuje tematy bardzo ważne nie tylko dla samych zainteresowanych (rodziców krzywdzonych dzieci przez rówieśników w szkole), ale także dla szerokiego grona pedagogów, psychologów, prawników, pracowników socjalnych, doradców życia rodzinnego, jak zaznacza Autorka we wstępie, jak również – z mojego punktu widzenia – lekarzy psychiatrów, a nade wszystko dziennikarzy, reporterów, piszących i informujących o problemach dzieci i młodzieży. Szczególnie tym ostatnim pomoże ona lepiej zrozumieć zjawisko przemocy rówieśniczej w szkole. Czytając tę książkę, stale zastanawiałem się, skąd w młodych ludziach tyle agresji, zła, chęci prześladowania rówieśników? Czy źródłem tego jest zazdrość o to, że ktoś jest delikatniejszy, może nawet mądrzejszy, lepszy, nie taki, jak ukrywający się pod maską despoty i cynika młody prześladowca, człowiek już lichej?

Prof. zw. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wstęp

Kto najbardziej cierpi z powodu szkolnej przemocy rówieśniczej? Ci, którzy jej doświadczają, oraz ich rodzice – to pierwsza oczywista odpowiedź, jaka nasuwa się na myśl. Gdy jednak weźmiemy pod uwagę znane porzekadło „punkt widzenia zależy od punktu siedzenia”, to znacznie przybywać odpowiedzi na to pytanie. Z powodu przemocy rówieśniczej cierpią przecież nie tylko jej ofiary i współodczuwający z nimi rodzice, ale też nauczyciele: ci dobrzy, empatyczni, świadomi własnego obowiązku reagowania na krzywdę uczniów i jednocześnie doświadczający na tym polu niepowodzeń oraz ci nauczyciele, którzy są mniej przejęci losami swoich uczniów i nie czują własnej odpowiedzialności za ich bezpieczeństwo. Ci ostatni pragną przede wszystkim spokoju. A gdy w ich klasach dochodzi do przemocy rówieśniczej, muszą wysłuchiwać uczniowskich i rodzicielskich skarg, apelów o skuteczną reakcję na krzywdę dzieci – wtedy i oni cierpią. Z powodu szkolnej przemocy rówieśniczej cierpieć może w końcu także sama dyrekcja szkoły. Dyrekcji zależy przecież na pozytywnym wizerunku zarządzanej przez nią instytucji. Najlepiej, żeby to był wizerunek „Szkoły bez przemocy”, „Bezpiecznej i Przyjaznej Szkoły”, „Bezpiecznej+” (takimi hasłami markowano programy rządowe realizowane w Polsce od 2006 r.) lub, co bardziej realne, wizerunek szkoły, w której nie ma przyzwolenia na przemoc. Cierpienie prześladowanego ucznia może więc okazać się najmniej istotnym w tej całej sytuacji – i tak sprawdza się powiedzenie: „punkt widzenia zależy od punktu siedzenia”.

W prezentowanej monografii zatrzymano się jednak na pierwszej i najbardziej oczywistej odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie „Kto najbardziej cierpi z powodu szkolnej przemocy rówieśniczej?”: to przede wszystkim skrzywdzeni uczniowie i bardzo często także ich rodzice. Przegląd światowych badań i literatury na temat przemocy rówieśniczej w szkole pokazuje, że współcześnie od około 10 do 33% uczniów doświadczają szkolnej przemocy rówieśniczej (Craig i in. 2009;

Currie i in. 2012; Hymel, Swearer 2015; Inchley i in. 2016; Inchley i in. 2020)¹. Wyniki polskich badań nad tym zjawiskiem wpisują się w te dane (IBE 2015; Włodarczyk, Wójcik 2019)². Ci uczniowie, wspólnie ze swoimi prześladowcami i obserwującymi ich świadkami, stają się głównymi podmiotami rozgrywającego się dramatu. I to oni właśnie ponoszą najbardziej dotkliwie jego konsekwencje. Nie dziwi więc obserwacja, że uwaga większości badaczy zajmujących się zjawiskiem przemocy rówieśniczej kierowana jest przede wszystkim na uczniów i środowisko szkolne, w którym ta przemoc ma miejsce, oraz na odkrywanie skutecznych działań profilaktycznych i interwencyjnych. Czas jednak zauważyć i podkreślać, co właśnie czyni się w niniejszej pracy, że **szkolna przemoc rówieśnicza w znacznym stopniu dotyka, a czasem wręcz poraża także rodziców prześladowanych dzieci**. To, co dzieje się w szkole, dzieci przenoszą do domu: emocje z tym związane, frustracje, tłumioną agresję. Dopiero w domowym środowisku dzieci ujawniają i/lub odreagowują szkolne przeżycia. Czasem spotykają się z niezrozumieniem, lekceważeniem czy wręcz odrzuceniem tych przeżyć i reakcji przez swoich rodziców – doświadczają wówczas tzw. wtórnej wiktymizacji.

¹ Craig i in. 2009 – międzynarodowe badania nad ponad 200 tysiącami dzieci i młodzieży w wieku szkolnym z 40 różnych krajów Europy, Ameryki Północnej i Izraela; Hymel i Swearer 2015 – przegląd badań nad przemocą rówieśniczą z okresu 40 lat oraz raporty z badań HBSC (Health Behavior of School-Children – międzynarodowe badania nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej, w tym nad przemocą rówieśniczą): Currie i in. 2012; Inchley i in. 2016; Inchley i in. 2020. Wiele danych na temat badań nad przemocą rówieśniczą w szkołach znaleźć można na stronie <http://www.hbsc.org>. Jest to strona międzynarodowego projektu badań ankietowych nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej (w tym nad przemocą rówieśniczą) Health Behavior of School-Children (HBSC), koordynowanego przez WHO. Badania te są prowadzone w szkołach od 1982 r., cyklicznie co cztery lata na terenie wciąż wzrastającej liczby krajów Europy i Ameryki Północnej. Polska jest członkiem sieci HBSC od 1989 r. i już dziewięć razy brała udział w tych badaniach. W ostatniej edycji z lat 2017/2018 wzięło udział 227 441 dzieci w wieku 11, 13 i 15 lat z 45 krajów i regionów (Inchley i in. 2020).

² Instytut Badań Edukacyjnych w 2014 r. przeprowadził badania, do których przystąpiło niemal 11 tysięcy polskich uczniów oraz ponad pięć tysięcy wychowawców, nauczycieli, dyrektorów, pedagogów szkolnych i psychologów. Efektem badań jest raport „Bezpieczeństwo uczniów i klimat społeczny w szkole”. Z raportu wynika, że 10% uczniów doświadcza systematycznego dręczenia. Znacznie więcej uczniów doświadcza jeszcze innych form przemocy (IBE 2015, s. 14, 32). Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę w 2019 r. badała skalę i uwarunkowania przemocy rówieśniczej w Polsce. Do badań przystąpiło 1155 nastolatków w wieku 11–17 lat z 41 polskich szkół. Efektem badań jest „Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci w Polsce dotycząca przemocy rówieśniczej” (Włodarczyk, Wójcik 2019).

Zazwyczaj jednak – i takich sytuacji będzie dotyczyć niniejsza praca – rodzice przejmują się tym, co widzą i słyszą od swojego dziecka, oraz objawami, jakie u niego obserwują. Matki przeżywają to razem z dzieckiem, dzielą z nim te cierpienia, niezależnie, czy to syn, czy córka. Dla ojców taka sytuacja może wywołać ból spowodowany pewnym rozczarowaniem, że oto syn staje się klasową ofiarą, a córka, zamiast błyszczeć w klasie, doznaje tam upokorzeń. To oczywiście tylko domysły, ponieważ brakuje badań, które zweryfikowałyby zasadność takich przypuszczeń, szczególnie gdy chodzi o perspektywę ojców. Pewne jest jednak, że fakt doświadczania szkolnej przemocy rówieśniczej przez dziecko dla zdecydowanej większości rodziców nie pozostaje obojętny. Wywołuje on szereg emocji, odkrywa pewne postawy, przekonania na temat tego zjawiska, stawia rodziców przed koniecznością dokonywania trudnych wyborów, jeśli chodzi o sposób pomocy dziecku. Tym samym budzi pewne rodzicielskie dylematy, wątpliwości. Te dylematy dotyczą czasem już samego uznania faktu, że dziecko doświadcza przemocy: rodzice nie są pewni, czy mowa tu o niewinnym dokuczaniu, żartach, czy już o wymierzonych w ich dziecko przemocowych zachowaniach. Dylematy mogą też wiązać się z przeżywanym przez rodziców poczuciem winy i dotyczyć określenia stopnia ich odpowiedzialności za przeżycia dziecka. Najczęściej jednak dylematy rodzicielskie dotyczą poszukiwania rozwiązań: co mogą zrobić, żeby pomóc dziecku, i co może zrobić dziecko, aby poradzić sobie z trudną sytuacją (Słowik 2020).

Szukając pomocy dla swojego dziecka, rodzice spotykają różne przekazy, czasem o całkiem rozbieżnej treści. Cytowane w tytule tej pracy komunikaty „**Przymknij oko**” i „**Działaj, nie bądź jak ja**”, pochodzące z badań nad dylematami rodzicielskimi wobec zjawiska szkolnej przemocy rówieśniczej (Słowik 2020), to tylko jeden z wielu przykładów tych rozbieżności. Znalaziono ich jeszcze więcej podczas gromadzenia materiału do przywołanych badań. Okazuje się, że różnorodne, niekiedy sprzeczne komunikaty pojawiają się przede wszystkim w tzw. nieformalnym poradnictwie dla rodziców (świadczonym w grupach wsparcia, grupach samopomocowych). Poradnictwo formalne (publikacje naukowe, stanowisko specjalistów od przemocy rówieśniczej) oferuje bardziej spójny, choć nie zawsze w stu procentach skuteczny model rozumienia i radzenia sobie ze szkolną przemocą rówieśniczą. W niniejszej pracy chcę przyjrzeć się tym propozycjom, komunikatom bliżej.

Warto podkreślić, że na rodziców uczniów doświadczających przemocy rówieśniczej spogląda stosunkowo niewielu badaczy, a ci, którzy to robią, w zdecydowanej większości koncentrują się na poszukiwaniu właśnie w rodzicach

(w rodzinie) przyczyn omawianego problemu. Interesują się więc rysem osobowościowym rodziców, przyjętymi przez nich stylami i metodami wychowania, pochodzeniem społecznym, statusem ekonomicznym, ich uwikłaniem w uzależnienia, przemocą domową, konfliktami partnerskimi czy doświadczeniem rozwodu (Smith i in. 1998; Boves i in. 2010; Mustanoja i in. 2011; Lereya i in. 2013; Foshee i in. 2016; Lucas i in. 2016; Włodarczyk, Wójcik 2019; De Looze i in. 2020; Grunin i in. 2021; Hong i in. 2021). Nieliczni analizują też możliwości i sposoby angażowania rodziców wszystkich uczniów (nie tylko ofiar) w działania przeciwdziałające szkolnej przemocy rówieśniczej (Ross 1996; Limper 2000; Rigby 2008). Można uznać, że większość autorów badań i publikacji naukowych bardziej zgłębia problemy, jacy są rodzice dzieci doświadczających przemocy, jak żyją i jak je wychowują (m.in. w jaki sposób przyczyniają się do wchodzenia ich dziecka w rolę ofiary), niż problemy dotyczące tego, co czują i przeżywają rodzice w takich sytuacjach, jakie działania podejmują, żeby pomóc dziecku, jak odbierają zaistniałą sytuację. Nie dziwi więc **określenie rodziców prześladowanych dzieci pojęciem *the missing voice*** (z ang. „zaginiony głos”) (Sawyer i in. 2011). W badaniach stosunkowo rzadko bierze się pod uwagę ich spojrzenie na zjawisko dręczenia, przeżywane przez nich emocje, wątpliwości czy rozważane dylematy. Pomijanie lub niedostateczne uwzględnianie przeżyć i działań rodziców w zakresie badań nad szkolną przemocą rówieśniczą nie tylko tworzy tzw. lukę badawczą, ale niewątpliwie zawęża potencjał pomocowy w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku. Rodzice są bowiem pierwszymi po krzywdzonych uczniach osobami, którym warto okazać wsparcie i które należy wyposażyć w odpowiednie narzędzia do radzenia sobie z ich własnym poczuciem klęski, żalu, złości czy bezradności oraz do wspierania ich dzieci w radzeniu sobie z przykrymi doświadczeniami. A żeby wspierać rodziców (i dzieci), trzeba poznać i zaakceptować również ten rodzicielski punkt widzenia.

Żadne z odkrytych i analizowanych w tej pracy badań nie dotyczyło poradnictwa dla rodziców dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej. W niektórych wnioskach, rekomendacjach badacze wskazywali czasem na konieczność ulepszenia współpracy szkoły z rodzicami (w zakresie sprawnej wymiany informacji, budowania i realizowania planu pomocy dziecku) (Harcourt i in. 2015; Hale i in. 2017; Hein 2017) czy też kierowali pewne wskazówki do rodziców (Rigby 2010). Nikt jednak do tej pory nie sprawdził, jakiego rodzaju pomocy poszukują rodzice i czy udaje im się ją znaleźć oraz gdzie ją znajdują i jak ją oceniają. Mając więc świadomość, jak traumatycznym przeżyciem jest dla

rodziców doświadczanie szkolnej przemocy rówieśniczej przez ich własne dziecko, jak trudne emocje im towarzyszą i jakie myśli zaprzatają ich umysł, postanowiłam zbadać, na co mogą liczyć w szeroko pojętym poradnictwie. Interesuje mnie odpowiedź na pytanie: czego potrzebują i co znajdują w szeroko pojętym poradnictwie rodzice dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej? Temu zagadnieniu poświęcam badawczą część tej pracy.

Praca składa się z części teoretycznej i badawczej. Część teoretyczna (rozdziały 1–3) powstała w oparciu o analizę tekstów naukowych na temat zjawiska przemocy rówieśniczej w szkołach z uwzględnieniem perspektywy rodziców na to zjawisko, analizę zagadnień związanych z dylematami, podejmowaniem decyzji oraz z tematem poradnictwa, jego istoty i strategii. W owej teoretycznej analizie zastosowano metodę hermeneutyczną (Adamska-Staroń, Łukasik 2012). Część badawcza (rozdział 4) powstała w oparciu o wykorzystanie metody sondażu diagnostycznego i dotyczy szeroko pojętego poradnictwa dla rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkołach.

Prezentację kolejnych rozdziałów poprzedzono przeglądem badań nad perspektywą i przeżyciami rodziców dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej. Przybliżono kontekst prowadzenia przywołanych badań, ich cele, metodologię. Ten fragment pracy pokazuje zasadność prowadzenia dalszych badań nad spostrzeżeniami, przeżyciami i potrzebami rodziców dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej, a także konieczność rozwijania mądrego poradnictwa dla tych rodziców – tym samym wzmacnia też zasadność badawczych poszukiwań i teoretycznych rozważań podjętych w tej pracy.

Cały pierwszy rozdział, dotyczący problematyki szkolnej przemocy rówieśniczej, powstał w oparciu o przyjęcie rodzicielskiej perspektywy w patrzeniu na to zjawisko. Prezentuje i rozwija więc przede wszystkim te zagadnienia, które wydają się szczególnie istotne dla rodziców, czyli: czym jest, a czym nie jest przemoc rówieśnicza?, czego dokładnie doświadczą dziecko?, jak to na nie wpływa?, dlaczego to się zaczęło i dlaczego wciąż trwa? oraz jak można pomóc dziecku? Zaprezentowano w nim m.in. formalne wskazówki adresowane do rodziców przez specjalistów oraz nieformalne „przetestowane” i polecane przez innych rodziców, wykraczające niekiedy poza terapeutyczną poprawność, a nawet poza granice prawa (więcej informacji o nieformalnych wskazówkach znaleźć można w rozdziale drugim). Tym nieformalnym wskazówkom poświęca się stosunkowo niewiele miejsca w badaniach i literaturze naukowej dotyczącej przemocy rówieśniczej. Podsumowując, treści prezentowane w rozdziale pierwszym mogą zainte-

resować nie tylko rodziców, ale też badaczy, teoretyków i praktyków zajmujących się problematyką przemocy rówieśniczej.

Rozdział drugi, dotyczący dylematów rodzicielskich, wnosi natomiast całkiem nowe treści do naukowego dyskursu nad problematyką przemocy rówieśniczej. Może on stać się źródłem wiedzy i inspiracji dla osób pomagających rodzicom i dzieciom w takich sytuacjach. Pozwala zrozumieć i, miejmy nadzieję, uwzględnić rodzicielskie przeżycia, perspektywy w procesie udzielania pomocy w formułowaniu porad, w sposobie porozumiewania się czy w dobieraniu strategii pomocy. Rodzice zaś mogą znaleźć w tym rozdziale teoretyczną pomoc w rozwiązywaniu przeżywanego dylematów. Wyjaśniono tu, na czym w ogóle polegają dylematy rodzicielskie, opisano możliwe konsekwencje proponowanych rozwiązań (korzyści i straty) i kontrowersje z nimi związane. Czytając rozdział drugi, można też odkryć, jakimi wartościami i zasadami kierują się rodzice, rozwiązując przeżywane dylematy, oraz na jakich strategiach ich rozwiązywania mogą się opierać. Treści prezentowane w rozdziale drugim w znacznej mierze oparto na materiale zgromadzonym w trakcie badań przeprowadzonych w okresie od maja do września 2020 r. Część tego materiału przedstawiono i zinterpretowano w artykule pt. *Od Oddaj mu! do Zmieniamy szkołę! – dylematy rodzicielskie wobec zjawiska przemocy rówieśniczej w szkole* (Słowik 2020), zaś część została zacytowana i zinterpretowana jedynie w tej książce.

Rozdział trzeci dotyczy analizy szeroko pojętego poradnictwa dla rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkole, a dokładnie: jego podstawowych strategii i rodzajów. Poradnictwo pojmowane jest w tej pracy szeroko, tzn. jako działalność wykraczająca poza udzielanie porad, obejmująca również tzw. psychoedukację, świadczenie wsparcia psychicznego. Szerokie pojmowanie poradnictwa dotyczy też uwzględniania jego różnych odmian (np. pedagogicznego, psychologicznego, prawnego, rodzinnego), a także uwzględniania poradnictwa formalnego i nieformalnego. W pracy celowo zrezygnowano z dogłębnego analizowania i prezentowania teorii poradnictwa. Z jednej strony jest ona niezwykle bogata (jako teoria poradnictwa w ogóle), z drugiej strony niezwykle uboga, jeśli ma dotyczyć samego poradnictwa dla rodziców uczniów doświadczających przemocy rówieśniczej. Skoncentrowano się więc na zebraniu i uzupełnieniu wiedzy z tego właśnie nieodkrytego dotychczas zakresu, aby podnieść praktyczny walor tej pracy. Rodzice, którzy zapoznają się z treścią tego rozdziału, mogą uświadomić sobie, rozważyć, które z opisywanych strategii pomocy są/były im najbardziej potrzebne i w których miejscach, środowiskach mogą/mogli

z nich korzystać. Być może poznanie tych strategii uświadomi im też potrzeby, jakie towarzyszą/towarzyszyły im podczas przeżywania trudnych doświadczeń ich dzieci (np. czy dominowały u nich bardziej potrzeby wsparcia psychicznego, czy raczej uzyskania informacji, instrukcji).

Niniejsza praca zawiera też część badawczą (rozdział czwarty), w której dążono do rozwiązania problemu głównego: jakiej pomocy szukają rodzice prześladowanych uczniów w szeroko pojętym poradnictwie, a jaką pomoc w tym obszarze znajdują? Z tak postawionego problemu głównego wyprowadzono problemy szczegółowe:

1) Z jakimi myślami, dylematami mierzą się rodzice, gdy dowiadują się, że ich dziecko jest prześladowane, oraz gdy obserwują, że podjęte przez nich działania pomocowe nie przyniosły oczekiwanych rezultatów?

2) Jakiego rodzaju pomocy szukają rodzice w szeroko pojętym poradnictwie?

3) Jakiego rodzaju pomoc otrzymują i jak ją oceniają?

4) Jakie działania podejmują rodzice, żeby pomóc dziecku?

5) Co jest dla nich trudne w tych działaniach?

6) Czego ich nauczyło doświadczenie przemocy rówieśniczej w szkole przez ich dziecko?

Wykorzystując sondaż diagnostyczny, do którego przystąpiło 40 matek dzieci z doświadczeniem przemocy rówieśniczej, udało się rozwiązać te problemy. Rozdział czwarty prezentuje założenia metodologiczne poczynionych badań, wyniki badań i dyskusję nad nimi oraz wnioski z rekomendacjami. Osoby zainteresowane problematyką poradnictwa i przemocy rówieśniczej w szkole (zarówno naukowcy, jak i praktycy) znajdą w tym rozdziale nowe dane badawcze z interpretacjami. Zaś rodzice mogą kontynuować refleksję nad własnymi potrzebami w zakresie szukanej i uzyskiwanej pomocy, „przyglądać się sobie w innych” (w oparciu o efekt „lustra” obserwowany w grupach wsparcia), a także dodać własne spostrzeżenia³.

Podsumowując poczynione w pracy rozważania teoretyczne i analizy badawcze, sformułowano rekomendacje dla poradnictwa związanego ze szkolną przemocą rówieśniczą. Tym podsumowaniem kończącym pracę mogą być zainteresowani przede wszystkim specjaliści: naukowcy, badacze i praktycy świadczący poradnictwo.

³ Czytelników (w tym rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej) zapraszam do przesyłania swoich uwag lub zgłaszania gotowości do udziału w kolejnych podobnych badaniach na wskazany adres mailowy (podany w biogramie).

Cała praca kierowana jest do szerokiego grona odbiorców: do rodziców, których dzieci doświadczają przemocy rówieśniczej w szkole; do osób, które świadczą poradnictwo: pedagogów, psychologów, prawników, pracowników socjalnych, doradców – stąd jej prosty, komunikatywny język, ilustrowane przykłady i pewne praktyczne treści zamieszczane w ramkach, a także liczne i czasem obszerne cytaty rodzicielskich wypowiedzi na temat doświadczeń ich dzieci. Jednocześnie praca ta jest wynikiem rzetelnych naukowych analiz literatury przedmiotu, sięga do źródeł badawczych, sama wnosi nowe dane badawcze – spełnia zatem warunki stawiane pracom stricte naukowym. Adresowana jest więc również do naukowców i badaczy zajmujących się problematyką poradnictwa i przemocy rówieśniczej w szkole.

Przegląd badań nad perspektywą i przeżyciami rodziców dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej¹

Wspomniano już, że większość badaczy, którzy w swoich badaniach uwzględniają potrzebę bliższego poznania rodziców prześladowanych uczniów, interesuje się głównie tym, jacy są ci rodzice, jak żyją i jak wychowują swoje dzieci. Badacze zainteresowani rodzicielską perspektywą na problem przemocy rówieśniczej, rodzicielskimi uczuciami, przeżyciami, rozterkami są w zdecydowanej mniejszości. Dokonuję tu przeglądu tematyki i metodologii tych właśnie mniejszościowych badań.

Publikacją odwołującą się do badań, prezentującą m.in., co czują i przeżywają rodzice prześladowanych uczniów, jakie podejmują działania i jak odbierają zaistniałą sytuację, jest książka australijskiego badacza, eksperta od problematyki przemocy rówieśniczej, Kena Rigby'ego z 2008 r. ***Dzieci i bullying: jak rodzice i wychowawcy mogą ograniczyć bullying w szkole*** (Rigby 2008)². K. Rigby uczynił rodziców przede wszystkim adresatami swojej książki, ale niektóre jej rozdziały poświęcił ukazaniu rodzicielskiej perspektywy na szkolną przemoc. W rozdziale zatytułowanym *Zmartwienia rodziców* K. Rigby obszernie cytował wypowiedzi rodziców, oddające ich emocje i potrzeby oraz ogólnie stan psychicz-

¹ W przywoływanych publikacjach anglojęzycznych określeniem przemocy rówieśniczej jest *bullying* (zostanie ono bliżej wyjaśnione w pierwszym rozdziale tej pracy).

² W wydaniu tłumaczonym na język polski książkę zatytułowano *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczać? Poradnik dla rodziców i pedagogów* (Rigby 2010).

ny związany z przeżywaniem bullingu przez ich dzieci³. Natomiast w rozdziale *Rodzice pomagają dzieciom, które zetknęły się z przemocą* omówił prezentowane przez rodziców reakcje i postawy wobec informacji o tym, że ich dziecko doświadcza przemocy rówieśniczej, oraz analizował zgłaszane przez rodziców strategie pomagania dzieciom w tych trudnych sytuacjach. Podstawowym walorem przywołanej tu książki jest realizacja założenia przyświecającego autorowi podczas jej pisania: przekazanie informacji, porad i wsparcia rodzicom dzieci uwikłanych w przemoc rówieśniczą (autor zwraca się w niej nie tylko do rodziców ofiar, ale także do rodziców sprawców i świadków przemocy). Praca K. Rigby'ego wnosi nowe, istotne treści do wiedzy o rodzicach dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkołach. Kieruje uwagę nie tylko na to, jacy oni są, jacy powinni być, co powinni robić, ale też na to, co czują, jakie prezentują postawy i jakie działania podejmują, by pomóc swoim dzieciom.

Dunka Nina Hein, działając w projekcie badawczym eXbus⁴, przeprowadziła 12 wywiadów jakościowych z rodzicami, których dzieci w przeszłości doświadczyły przemocy rówieśniczej. Celem podjętych przez nią badań było odkrycie pozycji i perspektyw rodzicielskich na temat znęcania się nad dziećmi w szkole. Skoncentrowała się głównie na analizie odczuwanych i zgłaszanych przez rodziców trudności we współpracy ze szkołą oraz nad poczuciem bezsilności generowanym u rodziców przez tę sytuację. Swoje spostrzeżenia opublikowała w artykule pt. *Pozycje rodziców w szkolnym bullingu: rozwój bezsilności we współpracy domowo-szkolnej* (Hein 2009, 2014) i w kolejnym, zatytułowanym *Nowe spojrzenie na pozycje rodziców w szkolnym bullingu* (Hein 2017). Ten drugi artykuł był też próbą wyjaśnienia przyczyn, podstaw nieproduktywności spotkań – współpracy między rodzicami a szkołą w sytuacjach dotyczących przemocy rówieśniczej. Jak widać, w pracach Hein sytuacja i przeżycia rodziców prześladowanych uczniów były analizowane głównie w odniesieniu do zagadnienia współpracy szkoły z rodzinami w przypadku wystąpienia przemocy rówieśniczej między uczniami.

³ K. Rigby zajmuje się tematem przemocy w szkole od wielu lat, jest jednym z czołowych australijskich ekspertów w zakresie zapobiegania i interwencji wobec niej. Spotyka się z pedagogami i rodzicami w różnych miejscach świata. Otrzymuje od nich wiele korespondencji i z niej właśnie pochodzą cytowane przez niego wypowiedzi rodziców.

⁴ Projekt eXbus (Exploring Bullying in Schools – tłum. Poznaj prześladowanie w szkole) był projektem badawczym realizowanym na Uniwersytecie w Aarhus w latach 2010–2017, <https://exbus.dk/inenglish/participants> (dostęp: 10.10.2020).

Na niedostatek uwzględniania perspektyw i przeżyć rodziców zaangażowanych w sytuacje występowania przemocy rówieśniczej, zarówno w dyskursie naukowym, jak i w organizowaniu działań interwencyjnych, wskazywał zespół kanadyjskich badaczy – Jami-Leigh Sawyer, Faye Mishna, Debra Pepler, Judith Wiener – w artykule z 2011 r. pod wymownym tytułem: *Zaginiony głos: Spojrzenie rodziców na bullying* (Sawyer 2011). Powołując się na założenia ekologiczne (zgodnie z którymi obszar i dynamika przemocy rówieśniczej wykraczają poza krąg sprawców i ofiar, obejmując także ich rówieśników, nauczycieli, szkołę, lokalną społeczność i samych rodziców; Atlas, Pepler 1998; Mishna, Wiener, Pepler 2008), badacze przystąpili do badań jakościowych nad postrzeganiem bullyingu przez rodziców. Przeprowadzili pogłębione wywiady z 20 rodzicami, których dzieci ujawniły, że są prześladowane przez swoich rówieśników. W wywiadach poruszono m.in. zagadnienia: definicji prześladowania i sposobów, w jakie badani identyfikują przejawy prześladowania; reakcji badanych na samoidentyfikację dziecka jako prześladowanego; świadomości badanych, że ich dziecko jest świadkiem przemocy; skutków bullyingu, jakie badani obserwowali u swoich dzieci; różnic między płciami; strategii reagowania na bullying sugerowanych przez rodziców oraz zawłościami dotyczącymi ujawniania bullyingu.

Przeżyciami i perspektywą rodziców dzieci doświadczających przemocy rówieśniczej w szkołach zainteresowali się też nowozelandzcy naukowcy: Susan Harcourt, Marieke Jasperse i Vanessa A. Green. W styczniu 2014 r. opublikowali artykuł prezentujący wyniki zrealizowanego przez nich przeglądu badań jakościowych *Byliśmy smutni i wściekli: systematyczny przegląd perspektyw rodziców na temat znęcania się* (Harcourt 2014). Do przeglądu zakwalifikowano 13 badań z lat 2000–2013, które uwzględniały spojrzenie rodziców na zjawisko bullyingu (w przeglądzie tym nie znalazły się wspomniane badania Niny Hein), jednak tylko cztery z nich dotyczyły rodziców, których dzieci faktycznie doświadczyły bullyingu (w pozostałych dziewięciu badaniach rodzice nie byli bezpośrednio zaangażowani w sytuację doświadczenia szkolnej przemocy rówieśniczej przez ich własne dzieci). Dobór materiału badawczego prowadzono poprzez wyszukiwanie elektroniczne tekstów w pięciu internetowych bazach danych: ProQuest Dissertations and Theses (światowe repozytorium prac magisterskich i prac dyplomowych z uniwersytetów z prawie 100 krajów), APA PsycINFO (źródło streszczeń i cytatów z badań behawioralnych i społecznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego), Education Resources Information Center (cyfrowa biblioteka badań i informacji edukacyjnych Departamentu

Edukacji Stanów Zjednoczonych), A+ Education (dostęp do badań edukacyjnych Rady Australijskich Badań Edukacyjnych – ACER) oraz Academic Search Premier (wielodyscyplinarna baza danych zawierająca pełne teksty naukowych, recenzowanych publikacji) (Harcourt i in. 2014; Harcourt i in. 2015, s. 4–5). Zakwalifikowanie do zaprezentowanego przeglądu jedynie 13 tekstów (w tym tylko czterech tekstów dotyczących stricte rodziców ofiar) spośród tak bogatych baz danych uznano za dowód, że istniejąca literatura z lat 2000–2013 przedstawia ograniczony zakres pogłębionej analizy przeżyć rodziców, których dzieci doświadczyły bullyingu.

Susan Harcourt wraz z kolejnym zespołem badawczym, chcąc wypełnić odkrytą w poprzednich badaniach lukę, przystąpili do badań nad perspektywami i doświadczeniami rodziców prześladowanych dzieci w nowozelandzkich szkołach podstawowych. Wyniki badań opublikowano w listopadzie 2015 r. w artykule *To jest problem wszystkich. Rodzicielskie doświadczenia bullyingu* (Harcourt i in. 2015). Mimo dużego rozmachu w planowaniu doboru próby badawczej (informacje o anonimowym internetowym kwestionariuszu ankiety wysłano do 1979 szkół w Nowej Zelandii) do badań przystąpiło jedynie 26 osób – same matki (ojcowie nie przyjęli zaproszenia). Główna część kwestionariusza składała się z 12 pytań otwartych inspirowanych pytaniami użytymi w poprzednich, tematycznie powiązanych badaniach. Odpowiedzi na pytania ankietowe przeanalizowano za pomocą tzw. ukierunkowanej analizy treści. W badaniach dążono do rozwiązania trzech konkretnych problemów badawczych:

1) Jakie działania podejmują rodzice w odpowiedzi na bullying wobec swojego dziecka?

2) Jakie są skutki bullyingu dla rodziców oraz ich dzieci i rodzin?

3) Jakie są doświadczenia i sposób postrzegania przez rodziców reakcji szkoły na bullying? (Harcourt i in. 2015, s. 6–10).

Przeżycia i perspektywy rodziców prześladowanych dzieci zainteresowały także angielskich naukowców, którzy przeprowadzili badania jakościowe wśród rodziców uczniów szkół średnich i ośrodków społecznych w północno-zachodniej Anglii. Wyniki badań opublikowano w kwietniu 2017 r. w artykule *Jako rodzic stajesz się tygrysem. Rodzice mówiący o bullyingu w szkole* (Hale 2017). Celem badań było odkrycie przeżyć rodziców związanych z bullyingiem, którego ofiarami stały się ich dzieci, spojrzenia tych rodziców na bullying oraz na własną rolę rodzicielską w tej trudnej sytuacji. W badaniach zastosowano projekt jakościowy obejmujący połączenie grup fokusowych (trzy grupy) i wywiadów (sześć indywi-

dualnych i dwa połączone w pary), uzyskując łączną próbę badawczą: 21 kobiet (podobnie jak w przypadku wspomnianych badań nowozelandzkich ojcowie nie byli zainteresowani udziałem w badaniach; Harcourt i in. 2015). Zebrane dane zakodowano w NVivo (oprogramowaniu do zarządzania danymi jakościowymi), potem łączono je w tematy. Analizując przeżycia badanych rodziców, wyodrębniono temat „postrzeganie przez rodziców instytucjonalnych czynników bullingingu” (z podtematami: spojrzenie na politykę szkolną, na traktowanie ich przez szkołę, na komunikację rodzic – nauczyciel) i „bycie dobrym rodzicem” (z podtematami: ochrona dziecka, ocena siebie i innych) (Hale i in. 2017, s. 2005–2010).

Rozumienie bullingingu przez rodziców i ich możliwe reakcje na to zjawisko badano też w Hiszpanii. W lipcu 2018 r. opublikowano wyniki tego badania w artykule zatytułowanym *Reakcje rodziców dotyczące radzenia sobie z bullingiem: Samodzielne zgłoszenia znęcania się przez młodzież a świadomość rodziców na ten temat* (Larrañaga 2018). Wśród kilku celów badania uwzględniono poznanie reakcji rodziców na znęcanie się, poznanie związków między rozumieniem bullingingu przez rodziców a rozumieniem bullingingu przez ich nastoletnie dzieci i sześcioma możliwymi reakcjami rodziców na bulling. W badaniu wzięło udział 1044 nastolatków z czterech publicznych szkół średnich w regionie Kastylia-La Mancha (Hiszpania) oraz ich rodzice: 700 kobiet i 344 mężczyzn. Spośród wszystkich rodziców 22,3% (ok. 232 osoby) wskazało, że ich dziecko było zastraszane. Rodzice otrzymali ankietę, w której określali swoje rozumienie i świadomość doświadczania bullingingu przez ich nastoletnie dziecko oraz wskazywali swoje reakcje na to zjawisko (poprzez wybór trzech z sześciu proponowanych odpowiedzi: zachęcanie dziecka do obrony własnej, zachęcanie dziecka do ignorowania bullingingu, kontakt rodzica ze szkołą, kontrola dostępu do internetu i telefonu komórkowego, rozmowa ze sprawcą, rozmowa z rodzicami sprawcy). Ankieta dla rodziców zawierała kod umożliwiający powiązanie danych z danymi ich nastoletniego dziecka, które także otrzymało ankietę (dotyczącą jego własnego rozumienia zjawiska bullingingu). Do przeprowadzenia analizy danych wykorzystano oprogramowanie statystyczne SPSS 20.0. (Larrañaga 2018). W przytoczonym tu badaniu udało się zebrać największą jak dotąd liczbę rodziców prześladowanych dzieci: 232 osoby – matki i ojców, przy czym zwrócono uwagę głównie na ich świadomość, rozumienie bullingingu oraz na preferowane przez nich działania wobec tego zjawiska. Badanie to nie stworzyło więc rodzicom okazji do wyrażenia swoich uczuć, przeżyć, dylematów czy oczekiwań dotyczących pomocy dla nich i ich dzieci.

Podobne problemy badawcze (dotyczące rozumienia przemocy rówieśniczej i rodzicielskich reakcji na nią) założono w badaniach jakościowych prowadzonych jesienią 2015 r. w USA (południowo-wschodni stan) na grupie 54 rodziców, a opublikowanych w 2018 r. w artykule: *Strategie walki ze szkolnym znęcaniem. Rodzicielskie odpowiedzi dla dręczycieli, osób postronnych i ofiar* (Stives i in. 2018). Badano rady, jakie dawaliby rodzice swoim dzieciom w hipotetycznych sytuacjach, gdyby stały się ofiarami bullingu lub osobami postronnymi w zdarzeniu związanym z bullingiem, oraz stopień i źródła rodzicielskich obaw o to, że własne dziecko może stać się ofiarą znęcania się. Badania te w nieco zmienionym zakresie zostały przeprowadzone dwa lata później wśród 50 rodziców z południowo-wschodniego stanu, a ich wyniki opublikowano w artykule: *Zrozumienie reakcji na bullying z perspektywy rodzica* (Stives i in. 2021). Szukano w nich odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy rodzice boją się, że ich dzieci będą prześladowane w szkole?

2. Czy rodzice postrzegają zastraszanie jako problematyczne? Jeśli tak, to jak duży jest to problem?

3. Czy rodzice uważają, że ich dzieci zgłaszają wszystkie swoje doświadczenia związane z zastraszaniem?

4. Dlaczego rodzice uważają, że znęcanie się ma miejsce? (Stives i in. 2021).

Jak widać, w przywołanych tu badaniach zwrócono uwagę na perspektywę rodziców na problem bullingu, ale nie odniesiono się wprost do przeżywanych przez nich wątpliwości, dylematów.

Dylematom rodzicielskim dotyczącym przemocy rówieśniczej poświęcono uwagę w badaniach z 2020 r. Wyniki badań opublikowano w artykule zatytułowanym *Od Oddaj mu! do Zmieniamy szkołę – dylematy rodzicielskie wobec zjawiska przemocy rówieśniczej w szkole* (Słowik 2020). Badania zmierzały do rozwiązania problemu głównego, wyrażonego w pytaniu: Jakie dylematy rodzicielskie przeżywają rodzice wobec zjawiska przemocy rówieśniczej? i wyprowadzonych z niego problemów szczegółowych:

1) Czego dokładnie dotyczą rodzicielskie dylematy wobec zjawiska przemocy rówieśniczej w szkole?

2) Jakie rodzicielskie wartości i zasady leżą u podstaw rozwiązywania tych dylematów?

3) Które spośród podejmowanych przez rodziców decyzji i działań (w celu rozwiązania dylematów) wynikają z postawy upraszczania, które z postawy kom-

plikowania ponad miarę, a które z postawy namysłu, dystansu i konfrontowania wypracowanych dotychczas reguł, rozwiązań z życiem?

Dla ich rozwiązania użyto metody hermeneutycznej. Analizie poddano m.in. pisemne wypowiedzi rodziców w internecie na temat przemocy w szkołach (wypowiedzi w formie postów i komentarzy: na forach społecznościowych, portalach parentingowych). Dostęp do wypowiedzi rodziców ułatwiła przynależność autorki do facebookowej grupy „Rodzice Nastolatków”⁵. Dzięki niej uzyskano wgląd do komentarzy ukazujących się na tej grupie pod ośmioma postami dotyczącymi przemocy rówieśniczej w szkołach (łącznie do 1012 komentarzy – aneks 1a). Oprócz odnoszenia się do komentarzy z grupy „Rodzice Nastolatków” przeanalizowano również komentarze pod wywiadem z Anną Kirley, która opowiada o swoim wieloletnim doświadczeniu prześladowania przez rówieśników w szkole (Dobrzyńska 2020). Zgromadzono też i analizowano rodzicielskie komentarze pod artykułami – tekstami o charakterze poradnianym publikowane na różnych portalach: parentingowych, kobiecych, psychologicznych (łącznie 772 komentarze; aneks 1b). Chcąc je zgromadzić, wpisywano w wyszukiwarce Google frazy: „moje dziecko doświadcza przemocy w szkole”, „moje dziecko jest nękanem w szkole”, „jak pomóc nękanemu dziecku”. Analizie poddano 10 pierwszych proponowanych przez wyszukiwarkę tekstów spełniających następujące kryteria: zostały opublikowane po 2010 r. i były komentowane przez rodziców. Podsumowując, analizie poddano 1784 komentarze. Badania przeprowadzono w okresie od maja do września 2020 r. (Słowik 2020). Wnioski z tych badań zaprezentowano w drugim rozdziale niniejszej pracy.

⁵ Grupa „Rodzice Nastolatków” funkcjonowała na Facebooku od kwietnia 2018 r., po czym pod koniec 2020 r. zaczęto ją stopniowo zamykać (o czym uprzedziły jej administratorki, m.in. Natalia Tur – socjolożka o pseudonimie Nishka). Była grupą zamkniętą, do której mogli przystąpić rodzice dzieci w wieku nastoletnim, posiadający własne konto na Facebooku (po złożeniu prośby o przyjęcie do grupy i akceptacji tej prośby przez administratorów grupy).

Biogram autorki

Małgorzata Słowik – doktor pedagogiki (UMK Toruń), teolog, zatrudniona w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku jako pracownik naukowo-dydaktyczny. Doświadczenie zawodowe: poza pracą na Uczelni praca na stanowisku pedagoga szkolnego, wychowawcy w świetlicy terapeutycznej, a także organizowanie i koordynowanie pracy Poradni Rodzinnej „Przystań” w Gdańsku (w latach 2011–2013), prowadzenie szkoleń z zakresu poradnictwa rodzinnego. Zainteresowania naukowe: poradnictwo rodzinne, praca socjalna z rodziną, pedagogika chrześcijańska.

Czytelników zainteresowanych nawiązaniem kontaktu z autorką (przesyłaniem swoich uwag lub zgłaszaniem gotowości do udziału w kolejnych badaniach nad poradnictwem dla rodziców) proszę o kontakt.

Numer ORCID: 0000-0002-8990-9469

Adres e-mail: malgorzata.slowik@upsl.edu.pl

Informacja o uczelni macierzystej

Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Instytut Pedagogiki

Sam wybór problematyki doświadczeń rodziców dzieci doświadczających przemocy i jakości wsparcia (poradnictwa) im udzielanego oceniam jako bardzo trafny i potrzebny oraz słabo rozpoznany w polskiej literaturze specjalistycznej

prof. dr hab. Jacek Pyżalski

Już pierwsza część tytułu książki zachęca do sięgnięcia po nią: „Od >Przymknij oko< do >Działaj, nie bądź jak ja<”. Książka napisana ze swadą (to jej duża zaleta), podejmuje tematy bardzo ważne nie tylko dla samych zainteresowanych (rodziców dzieci krzywdzonych przez rówieśników w szkole), także szerokie grono pedagogów, psychologów, prawników, pracowników socjalnych, doradców życia rodzinnego, jak zaznacza Autorka we wstępie, jak również – z mojego punktu widzenia - lekarzy psychiatrów, a nade wszystko dziennikarzy, reporterów, piszących i informujących o problemach dzieci i młodzieży. Szczególnie tym ostatnim pomoże ona lepiej zrozumieć zjawisko przemocy rówieśniczej w szkole.

prof. zw. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński

Mając świadomość, jak traumatycznym przeżyciem jest dla rodziców doświadczenie szkolnej przemocy rówieśniczej przez ich własne dziecko, jak trudne emocje im towarzyszą i jakie myśli zaprzętają ich umysł, postanowiłam zbadać, na co mogą oni liczyć w szeroko pojętym poradnictwie. Dokładniej, interesuje mnie odpowiedź na pytanie: Czego potrzebują i co znajdują w szeroko pojętym poradnictwie rodzice dzieci doświadczających szkolnej przemocy rówieśniczej? – temu zagadnieniu poświęcam badawczą część tej pracy (fragment Wstępu).

dr Małgorzata Słowik

ISBN 978-83-67222-29-7

9 788367 222297

